

К. Сидорова. Огляд фонду № 4 Управління уповноваженого Народного Комісаріату закордонних справ СРСР в Україні, м. Харків

На зберіганні в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України знаходиться фонд № 4 – Управління уповноваженого Народного Комісаріату закордонних справ СРСР в Україні, м. Харків, що налічує 1670 справ за 1918 – 1925 рр.

Розпочавши війну проти УНР для ліквідації самостійної держави, 25 грудня 1917 р. у м. Харкові більшовиками було створено паралельну Центральній Раді форму державності, перший радянський уряд - Народний Секретаріат¹. В його складі було утворено Секретарство міжнародних справ (закордонних справ) в поле діяльності якого входили зовнішні стосунки України².

До кінця січня 1918 р. під контролем радянських військ опинилася майже вся територія України і вже з 30 січня 1918 р. Народний Секретаріат знаходиться у м. Києві³. Проте, поступово, проукраїнські сили відкидають більшовицькі війська з України. В березні 1918 р. Народний Секретаріат переїхав до Полтави, звідти в Таганрог, де відповідно до рішення Центрального Виконавчого Комітету був реорганізований у Всеукраїнське бюро для керівництва боротьбою проти німецьких окупантів з метою відновлення влади Рад в Україні⁴.

В цей час в Україні відбулось антигетьманське повстання і було сформовано орган політичного керівництва - Директорія. Більшовики негайно скористалися цією ситуацією і у листопаді 1918 р. в м. Суджі був організований Тимчасовий робітничо-селянський уряд України. Така

¹ Уряди України у ХХ ст. – К., 2001 р. - С. 307.

² Довідник з історії України. - К., 2001 р. - С. 498 – 499.

³ Юридична енциклопедія . – Т. 4. - К., 2002 р. – С. 61.

⁴ Довідник з історії України – К., 2001 р. – С. 499.

українська назва сприяла легалізації більшовицького наступу на Україну⁵. В складі нового уряду знаходився відділ закордонних справ⁶.

Вже після повторного завоювання України більшовиками Тимчасовий робітничо-селянський уряд України постановою Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету було перетворено на постійний під назвою Рада Народних Комісарів УСРР, керівник закордонного відділу став іменуватися Народний комісар закордонних справ⁷.

Постановою Центрального Виконавчого Комітету і Ради народних комісарів УСРР при Раднаркомі 21 березня 1920 р. в м. Харкові було організовано Народний комісаріат в закордонних справах⁸. Структура Наркомату в закордонних справах не була сталою і часто змінювалась. Постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету з 20 вересня 1923 р. Наркомат в закордонних справах було реорганізовано в Управління уповноваженого Наркомату закордонних справ СРСР в Україні.

До 1947 р. матеріали Управління уповноваженого Наркомату закордонних справ СРСР в Україні зберігалися у Центральному державному історичному архіві УСРР. У 1947 р. вони були передані до Центрального державного архіву Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР у м. Харкові. У 1964 р. фонд був повернений до Центрального державного історичного архіву, де після упорядкування було створено 2 описи (опис 1 – документи секретного діловодства, опис 2 – загального). До переїзду ЦДАЖР з Харкова до Києва документи обох описів знаходились на секретному зберіганні. 31 липня 1975 р. документи фонду було передано на зберігання ЦДАЖР УРСР.

⁵ Перші уряди України: становлення виконавчої влади у 1917 – 1920 роках. – К., 2007 р. – С. 5;

⁶ Збір законів і розпоряджень робітничо – селянського уряду України 1919 р. – Х., 1923 р. – Ст. 8. - С. 15.; ЦДАВО України. - Ф. 2. - Оп. 1. - Спр. 14. - Арк. 1-2.

⁷ Збірка законів і розпоряджень робітничо – селянського уряду України. 1919 р. – Х., 1923 р. - Ст. 52 а, 52 б. – С. 59 - 60; Довідник з історії України. – К., 2001 р. - С. 633.

⁸ Збірка законів і розпоряджень робітничо – селянського уряду України. 1920 р. – № 4. - Х., 1920 р. - Ст. 55. – С. 60.

У 1990 р. до фонду були приєднані документи фонду № 54 - Комітет службовців Всеросійської профспілки робітників адміністративно-радянських, громадських і торгівельних підприємств та установ при уповноваженому Народного Комісаріату закордонних справ СРСР в Україні та документи фонду № 55 - Комітет службовців Всеросійської профспілки робітників адміністративно-радянських, громадських і торговельних підприємств та установ при агентстві уповноваженого Народного комісаріату закордонних справ СРСР в Україні. Ці документи утворили опис 3 фонду 4 - Управління уповноваженого Народного Комісаріату закордонних справ СРСР в Україні.

У 1991 р. комісія по розсекреченню документів, керуючись рішенням колегії Головного архівного управління УРСР від 18 вересня 1987 р. « Про розширення доступу до документів, що зберігаються в державних архівах республіки » та інформаційним листом від 14 грудня 1989 р. про виконання рішення колегії Головного архівного управління від 18 травня 1989 р. « Про роботу державних архівів по розширенню доступу дослідників до документів ДАФ СРСР », постановила передати документи фонду на загальне зберігання.

На сьогоднішній день фонд № 4 - Управління уповноваженого Народного Комісаріату закордонних справ СРСР в Україні, м.Харків (Відділ закордонних справ при Тимчасовому робітничо-селянському уряді України в 1918-1919 рр., Народний Комісаріат закордонних справ УСРР в 1919-1920 рр.) складається з трьох описів, що містять 1670 справ за 1918 – 1925 рр.

1919 р. увійшов в історію України встановленням радянської форми державності. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України з переїздом до Харкова зазнав значних змін. Він став називатися Радою Народних Комісарів, а його відділи – народними комісаріатами, уряд став постійним. У фонді зберігається звернення Тимчасового робітничо-селянського уряду від 28 січня 1919 р. до всіх народів та урядів про боротьбу за встановлення в

Україні радянської влади та реорганізацію і оновлення складу уряду (спр. 626, арк. 1 - 2).

Рада Народних Комісарів – вищий виконавчий і розпорядчий орган більшовицького уряду України. Він видав низку декретів, серед яких декрет про націоналізацію лікувальних закладів і санітарних установ, про обов'язкове навчання військовій справі, про права та обов'язки іноземців. Проекти і копії цих декретів зберігаються у фонді (спр. 1, арк. 1-34; спр. 2, арк. 1 - 49). Цікавими будуть також ноти радянського уряду до міністра закордонних справ Франції (спр. 1, арк. 3 - 5), до уряду Греції (спр. 626, арк. 8 - 9) з закликами припинити військові дії в Україні та з протестом проти знаходження в Україні союзних армій, що було важливим для більшовиків, враховуючи ще й бажання українських сил відновити самостійну державу.

Діяльність української державної дипломатії на початку 20-х років умовно можна поділити на два суттєво відмінні етапи. Перший – це рішучий дипломатичний прорив, вихід із ізоляції у період кінця 1920 р. до квітня 1922 р. та другий – поступове згортання зовнішньополітичної діяльності у 1922 – 1923 рр.

На першому етапі окреслилось коло завдань та визначилися магістральні напрями діяльності української дипломатії. На цьому етапі плідно йшла розбудова дипломатичних структур. У фонді зберігається звіт уповноваженого НКЗС УСРР, з якого дізнаємось список іноземних місій в м. Києві та характеристику їх діяльності (спр. 793, арк. 156 - 158), листування про заснування іноземних консульських представництв в Україні (спр. 16, спр. 23), інформаційний лист громадського діяча, публіциста Модеста Пилиповича Левицького, який з початку 20-х років жив у Подебрадах, щодо створення українського представництва в Австрії (спр. 560, арк. 83), доповідь уповноваженого представника УСРР у Німеччині Аусема до НКЗС УСРР про діяльність представництва (спр. 549), звіт про роботу консульського відділу

представництва у Польщі (спр. 807, арк. 99 - 108), список членів місії УСРР у Польщі (спр. 20, арк. 53 - 55).

Україні необхідно було встановити дипломатичні відносини і укласти низку договорів. У фонді зберігається копія першої мирної угоди радянської України від 14 лютого 1921 р. за підписом з боку УСРР Юрія Михайловича Коцюбинського, який з 1920 р. перебував на дипломатичній роботі в Австрії (спр. 661, арк. 10-13). УСРР встановила дипломатичні відносини з Латвією та Естонією. Знаходиться у фонді постанова ВУЦВК від 14 вересня 1921 р. про затвердження договору між УСРР і Латвією (спр. 21, арк. 80) та договір між УСРР й Естонією підписаний з боку України Ю.М.Коцюбинським 25 листопада 1921 р. (спр. 617, арк. 48 - 59).

Особливою складністю відзначалися відносини з Польщею. 18 березня 1921 р. було укладено з нею Ризьку мирну угоду. Державним кордоном сторони визнали лінію фактичного розмежування до початку радянсько-польської війни. У фонді мстяться проекти статей цього договору (спр. 717, арк. 92 - 105, 132 - 134, 162 - 179), матеріали до укладання договору (спр. 666, арк. 1 - 102; спр. 630, арк. 1 - 25), протоколи засідань комісії мирної конференції (спр. 715, арк. 9, 60 - 94, 97 - 135, 137 - 353), нотне листування з урядом Польщі про невиконання сторонами зобов'язань цього договору (спр. 705, арк. 1 - 16).

Радянській владі нормалізація відношень з Польщею була необхідна для нейтралізації дій уряду Української Народної Республіки. Діяльність цього уряду була досить широкою: від дипломатичних акцій – до організації збройних виступів на території радянської України. Зокрема, восени 1921 р. дві рейдові групи загонів С. В. Петлюри – Волинська і Подільська – під керівництвом військового діяча, генерала-хорунжого армії УНР Юрія Йосиповича Тютюнника розпочали, так званий, Зимовий похід на територію України з метою організації антибільшовицького повстання, але зазнали поразку. У фонді зберігається рапорт Ю. Й. Тютюнника Головному отаману

про підготовчі дії до організації загального антибільшовицького повстання (спр. 568, арк. 25); матеріали Народного комісаріату закордонних справ про діяльність загонів Тютюнника за 1921 р. (спр. 569, арк. 1 – 185); телеграма Х. Г. Раковського до О. Я. Шумського з переліком деяких документів з архіву штабу Ю. Й. Тютюнника, які свідчать про підтримку, надану його армії урядом Польщі (спр. 959, арк. 8 – 14); копії документів штабу при Головному командуванні військ УНР (спр. 28, арк. 1 – 35); копії документів північної групи військ Ю. Й. Тютюнника (спр. 568); копії свідчень полонених вояків загонів Ю. Й. Тютюнника, які підтверджують участь польського уряду в підготовці озброєного наступу на Україну (спр. 947, арк. 1 – 56). Крім того, цікавими для дослідників будуть агентурні матеріали розвідувального управління при штабі командуючого всіма військовими силами в Україні про діяльність С. В. Петлюри, який з листопада 1920 р. керував роботою екзильного уряду УНР у Польщі, (спр. 567, арк. 1 – 11, 20 – 21, 17 – 18). Взагалі, будь-яка підтримка іноземними урядами діяльності Головного отамана військ УНР С. В. Петлюри не могла влаштувати радянську владу. У фонді зберігається датована лютим 1919 р. нота Народного комісаріату закордонних справ до уряду Франції про неправомірність його переговорів і угод з С. В. Петлюрою (спр. 1, арк. 10 – 12). В січні 1919 р. головою Ради Народних Комісарів став Християн Георгійович Раковський, одночасно він виконував функції наркома закордонних справ України. У фонді зберігається нотне листування Х. Г. Раковського з міністром закордонних справ Польщі та Румунії про незаконне надання ними допомоги військам С. В. Петлюри (спр. 645, арк. 5 – 75); телеграма української дипломатичної місії в Москві про заходи Народного комісаріату закордонних справ для ліквідації на польській території військ С. В. Петлюри (спр. 591, арк. 195 -196).

У фонді зберігаються документи, що стосуються дипломатичних відносин України та Румунії. Маємо копії нот і радіотелеграм до проведення з нею мирних переговорів (спр. 923); телеграму Х. Г. Раковського від 17

лютого 1921 р. до наркома закордонних справ РСФРР Г. В. Чичерина про умови УСРР до підписання договору (спр. 674, арк. 10; спр. 557, арк. 82). У відношеннях з Румунією болючим було питання про Бессарабію, окуповану Румунією з 1918 р. У фонді зберігаються копії нот і листування щодо цих територій (спр. 10); копія меморандуму представників Бессарабії і ноти Народного комісаріату закордонних справ РСФРР та УСРР до уряду Румунії (спр. 720).

У 1921 р. на еміграції у Румунії, а згодом у Польщі опинився український повстанський отаман, лідер анархістського руху в Україні Нестор Іванович Махно. Містяться у фонді лист українського радянського посольства у Польщі до Народного комісаріату закордонних справ про звернення дружини Н. І. Махна Г. Кузьменко з проханням дозволити їй виїзд в Україну для переговорів з урядом щодо повернення групи махновців (спр. 566, арк. 16); перелік умов, за яких махновці зобов'язуються припинити боротьбу з радянською владою (спр. 563, арк. 23). В УСРР Н.І.Махно заочно був визнаний злочинцем, у фонді зберігається вербальна нота Народного комісаріату закордонних справ до Польщі про видачу Н. І. Махна і передачу його суду (спр. 591, арк. 11 – 12); постанова Верховного трибуналу при ВУЦВК від 13 травня 1922 р. про негайний арешт Н. І. Махна та передачу його суду (спр. 566, арк. 22 – 25).

На еміграції опинився і колишній голова Директорії Володимир Кирилович Винниченко. У документах фонду міститься лист М. П. Левицького про діяльність В. К. Винниченка у Празі в 1921 р. (спр. 560, арк. 3, 62); лист від ЦК КП(б)У до Х.Г.Раковського датований червнем 1921 р. про спробу В.К.Винниченка організувати революційно – комуністичний союз, основне завдання якого - самостійна Українська радянська республіка (сп. 564, арк. 1). Деякий час В. К. Винниченко намагався співпрацювати з більшовиками, але спроба була невдалою, його погляди на статус України відрізнялися від більшовицьких. Так у фонді є лист Х. Г. Раковського до Й.

Сталіна про недопустимість призначення В. К. Винниченка в Наркомат військових справ, бо наслідком цього може стати розкол воєнного відомства (сп. 564, арк. 4 -7).

Щодо української еміграції, то у фонді зберігається лист М.П.Левицького про діяльність партійних угруповань українських націоналістів у Чехословаччині (сп. 560, арк. 44); бюлетень про з'їзд української еміграції у Варшаві (спр. 1198, арк. 1 – 4); копія донесення в Наркомат закордонних справ про антирадянську діяльність дипломатичної місії УНР в Будапешті (спр. 674, арк. 39, 41).

2 січня 1922 р. було підписано договір про дружбу і братерство між Туреччиною і Україною, що мав велике значення для розвитку зовнішньої торгівлі республіки. Так маємо довідки, телеграми до укладання цього договору (спр. 681); повідомлення відділу інформації Наркомату закордонних справ від 13 січня 1922р. про хід переговорів з Туреччиною (спр. 1025, арк. 16, 22); доповідь посла УСРР в Туреччині М. В. Фрунзе на об'єднаному засіданні ВУЦВК та Ради Народних Комісарів УСРР 2 лютого 1922р. про укладання договору (спр. 45, арк. 44 – 46). У фонді міститься інтерв'ю голови посольства Ангори про економічне співробітництво Туреччини та України (спр. 1038, арк. 8).

На початку 20-х років напруженими залишались відносини радянської України з великими державами. У квітні 1921 р. в Берліні було підписано угоду між УСРР і Німеччиною про обмін військовополоненими та інтернованими громадянами. Німеччина визнала радянську Україну. У фонді зберігається передрукований текст цього договору, підписаний від України представником РСФРР в Німеччині В. Л. Коппом (спр. 627, арк. 12 – 13; спр. 655, арк. 1 – 3). Ще через рік у квітні 1922 р. у м. Генуя (Італія) відбулась міжнародна конференція з економічних та фінансових питань, у якій брали участь 29 держав. Участь України здійснювалась через представництво РСФРР, до складу делегації входив Х. Г.Раковський. У фонді зберігаються

інформаційна доповідь дипломатичного відділу Наркомату закордонних справ УСРР про перебіг конференції (спр. 694, арк. 102 – 105), доповідь Х. Г.Раковського на загальноміських зборах Харківської організації КП(б)У про підсумки конференції (спр. 1038, арк. 78). У ході конференції у м. Рапало між Німеччиною та РСФРР було укладено рівноправну угоду, яка передбачала відновлення дипломатичних відносин та відмову від взаємних претензій. Копія цього договору міститься у фонді (сп. 697, арк. 23). Маємо у фонді і копію угоди, що свідчить про розповсюдження дії договору на УСРР (сп. 697, арк. 21 – 22) та відгуки на це німецької преси (сп. 1194, арк. 27 – 28; сп. 1196, арк. 34 – 49).

Зі свого боку до м. Генуї направив делегацію і уряд УНР, який перебував на еміграції. Проте вона не отримала статусу учасника, а тому діяла поза межами засідань конференції шляхом неофіційних зустрічей із представниками західних держав й поширення меморандумів - їх передруковані тексти зберігаються у фонді (спр. 598, арк. 1 – 71).

В поле діяльності Наркомату закордонних справ входило питання репатріації військовополонених. Воно вирішувалось шляхом укладання низки договорів. У фонді містяться тексти договорів про обмін полоненими з Німеччиною від 23 квітня 1921р. (спр. 655, арк. 1 – 3), Австрією (спр. 627, арк. 11; спр. 629, арк. 40 – 42, 46), Францією (спр. 627, арк. 19 – 22), листування з цього питання з Болгарією (сп. 18, арк. 168 – 223). Зберігаються також протоколи засідань російсько-українсько-польської комісії у справах репатріації та листування про реевакуацію військовополонених, інтернованих та біженців (спр. 556, арк. 1 – 342). Займався Наркомат закордонних справ і питанням оптації громадян. У фонді відклались: текст угоди між УСРР і Литовською республікою про порядок оптації литовського громадянства від 28 січня 1921 р. (спр. 13, арк. 183 – 184), проекти статей мирного договору з Польщею про оптацію (спр. 717, арк. 135 – 158), списки польських оптантів (спр. 765, арк. 1 – 193).

Внутрішнє становище УСРР на початку 20-х років характеризується глибокою кризою, яку визначили економічна розруха, політична нестабільність, а також голод. Голод 20 – х рр. був спричинений не стільки жорстокою посухою 1921 р. та крайнім виснаженням сільського господарства в період світової і громадянської воєн, а насамперед антигуманною політикою більшовиків з її безжальною продрозкладкою, тобто примусовим вилученням у селян хліба, іншої продукції, та надмірним вивозом хліба за межі України. Щодо останнього, то у фонді зберігається постанова Української економічної наради від 30 грудня 1921 р. про вивезення хліба до РСФРР (спр. 20, арк. 136 зв.) та постанова від 18 лютого 1922 р. про вивезення посівного матеріалу до РСФРР з Поділля, Волині, Чернігівщини (спр. 51, арк. 68 зв.). Довгий час голод в Україні старанно приховувався, лише на початку 1922 р., коли в Україні почались масові голодні смерті, Раднарком РСФРР офіційно визнав існування голоду в Україні, а представники засобів масової інформації одержали дозвіл розпочати агітаційну кампанію на підтримку голодуючих України. В умовах, коли власний уряд з різних причин не зміг налагодити допомоги голодуючим, вирішального значення набула діяльність міжнародної громадськості, котра здійснювалась через різні позаурядові добродійні організації. Так, дуже відчутною була допомога надана по лінії АРА. Американська адміністрація допомоги надіслала голодуючим України близько 181 млн. продовольчих пайків⁹. У фонді зберігається текст постанови Раднаркому УСРР від 14 січня 1922 р. про затвердження угоди між урядом УСРР та АРА (сп. 45, арк. 12 зв.; сп. 773, арк. 13), також у фонді є листування про діяльність АРА на Україні (сп. 784, арк. 1 – 106).

Допомогу українському населенню надавала місія норвезького полярного дослідника Ф. Нансена. Показово, що до весни 1922 р. з метою зосередження допомоги винятково у напрямі Поволжя їй чинили всілякі

⁹ Іваненко В. В., Голуб А. І., Удод О. А. Очищення правдою: (Відомі і невідомі Україна в об'єктиві історії ХХ сторіччя). – К., 1997 р. – С. 188.

перепони на шляху в Україну, хоча Х. Г. Раковський уклав відповідну угоду з місією ще у грудні 1921 р. У фонді містяться текст цієї угоди (спр. 36, арк. 28 – 29, 47), а також постанови Раднаркому УСРР про її затвердження (спр. 45, арк. 12 зв.).

На початку 1922 р. все чіткіше вимальовується тенденція обмеження дипломатичної активності України. Під тиском центру на початку 1922 р. УСРР змушена була ліквідувати свою дипломатичну місію в країнах Балтії. Лише тимчасово було залишено представництво в Литві, а повноваження представництва в Латвії та Естонії передавалися місії РСФРР. Так, у фонді є копія угоди Наркомату закордонних справ РСФРР з Наркоматом закордонних справ УСРР про ліквідацію представництва України в країнах Балтії (спр. 591, арк. 17); витяг з постанови Політбюро ЦК КП(б)У від 10 квітня 1922 р. про ліквідацію місії УСРР в Балтії і передачу її функцій місії РСФРР (спр. 591, арк. 55).

Обмеження дипломатичної активності в другій половині 1922р. почало переростати в процес ліквідації зовнішньо-політичного представництва УСРР. У фонді зберігається витяг з постанови Політбюро ЦК КП(б)У від 18 жовтня 1922 р. про об'єднання Наркоматів закордонних справ УСРР та РСФРР (спр. 572, арк. 141).

30 грудня 1922 р. першим з'їздом Рад СРСР були затверджені декларація про утворення Союзу РСР і союзний договір між Російською Федерацією, Україною, Білорусією і Закавказькою Федерацією. Остаточний проект договору зберігається у фонді (спр. 88, арк. 272-277), також у фонді знаходиться проект Конституції СРСР (спр. 57, арк. 2 - 13). Підписання договору привело до повного контролю діяльності українського уряду. Поступово Україна втратила свою незалежність. Виходячи з договору, утворилось 5 народних комісаріатів СРСР, серед яких був і Наркомат закордонних справ УСРР, всі дії український уряд повинен був узгоджувати з центром. Так у фонді знаходиться обґрунтування «Положення про Наркомат

закордонних справ СРСР» від лютого 1922 р., де зазначена необхідність узгодження з Москвою багатьох дипломатичних питань (спр. 57, арк. 14 - 15). У фонді також маємо лист Х.Г.Раковського від 13 липня 1923 р. про передачу СРСР права проведення зовнішньої політики УСРР (спр. 57, арк. 32 - 32а). Україна була позбавлена можливості здійснювати власні дипломатичні кроки і виявляти активність на міжнародній арені. У фонді міститься доповідна записка Х. Г. Раковському про факти неконституційного ставлення Наркомату закордонних справ РСФРР до Наркомату закордонних справ УСРР (спр. 57, арк. 22). У зв'язку з передачею СРСР повноважень ведення зовнішньої політики УСРР, у складі консульських відділів дипломатичних представництв РСФРР за кордоном створювались українські відділення. Доповідь стосовно цього є у фонді (спр. 591, арк. 96 - 101). Наркомат закордонних справ УСРР було реорганізовано в Управління уповноваженого Наркомату закордонних справ СРСР, про що свідчить постанова ВУЦВК (спр. 95, арк. 356, 498; спр. 870, арк. 109) Цікавими є відгуки іноземної преси щодо утворення СРСР, де зазначається, що Україна зробила крок до втрати незалежності (спр. 56, арк. 138 - 141).

Окрім названого вище, у фонді є велика кількість документів, що стосуються культурних, наукових міжнародних зв'язків. Наприклад, проект декрету про охорону архівів 1922 р. (спр. 46, арк. 210 - 211; спр. 48, арк. 281 - 283), проект постанови ВУЦВК про заснування архіву Жовтневої революції та положення про нього (спр. 89, арк. 105, 113 - 116), матеріали про участь представників УСРР в міжнародних наукових конгресах і конференціях (спр. 543, арк. 16; спр. 660, арк. 2; спр. 1303, арк. 110; спр. 1310, арк. 59).

Також у фонді багато документів, з особового складу Наркомату закордонних справ УСРР: накази (спр. 54, 98, 142), списки працівників (спр. 102, 104, 718), особові справи окремих дипломатичних кур'єрів (спр. 513 - 526).

У фонді зберігаються анкети і заяви громадян, які бажають виїхати за кордон, чи переїхати до України (спр. 157, 164, 170, 174), зразки паспортів тих, хто виїжджає за кордон (спр. 224 - 427).

Отже, документи фонду подають об'єктивні відомості про міжнародну дипломатичну діяльність України і висвітлюють процес поступового підпорядкування зовнішньої політики республіки централізованій владі більшовиків. Вони мають науково-теоретичне значення для дослідників і сприятимуть більш досконалому вивченню питань, що пов'язані з періодом становлення радянської влади в Україні.